

Tiếng Trống Châu Hát Bội

Có người bảo tiếng trống châu trong đêm hát bội ồn ào làm cho người ta khó nghe. Nhưng không có tiếng trống châu thì hát bội không còn là hát bội. Tiếng trống châu là đại diện cho khán giả khen chê tuồng, khen chê diễn xuất diễn viên, đồng thời điểm xuyết cho vai vế cảnh trí. Trước hết đó là dấu hiệu quảng cáo xuân tam, hè cửu, thu nhất, đông nhị (mùa hè là tiếng trống rao mời hát bội chín tiếng, mùa xuân giục ba tiếng một, mùa thu bảy còn mùa đông thì hai tiếng thông thả). Tiếng trống tuồng đánh thức làng quê, gây háo hức đến bao người rộn rã, rủ nhau đi xem.

Tháng ba ngày tám năm suông

Nghe giục trống tuồng cô lách đi xem. Cô lách là vì trốn công trốn việc, trốn cha trốn mẹ, sợ con gái đi xem hát sẽ hư thân. Người ta háo hức hát bội đến nỗi:

*Nghe tiếng trống chiến không khiến cũng đi
Nghe tiếng trống châu đâm đầu mà chạy*

Các cô cậu thanh niên mê hát bội không chỉ vì đào kép, tuồng tích mà còn là nơi gặp gỡ mạn đào. Nghe tiếng trống rao hát bội, trang điểm vội vàng:

*Nghe tiếng trống chiến gỡ cái đầu
Nghe tiếng trống châu, cái đầu lảng mướt*

Khi trên sân khấu diễn ra cảnh chiến trường, đánh nhau, tướng mặt đỏ mặt đen giương giáo tranh hùng, đồng thời với tiếng lục lạc, quân reo là tiếng trống thùng thùng sôi động, thúc giục. Sau hồi xưng tên của nhân vật, tiếng trống châu từng tiếng một, thông thả điểm oai. Tiếng trống nhanh, chậm, giật cục, thông thả tùy theo tình tiết vở tuồng. Gặp một pha diễn hay, một lời thề hề "cà xắc" ý nghĩa, tiếng trống hưởng ứng khen chê phụ họa. Diễn viên càng phấn chấn lấy đà hoặc điều chỉnh diễn tiếp. Người ta gọi đó là trống thưởng.

Thưởng nghĩa là quăng lên, thưởng

Người cầm châu thường là người có uy tín chức sắc như xã trưởng, bá hộ trong làng.

Người cầm châu phải am hiểu tuồng tích, đánh trống khen chê cho đúng lúc, đúng nơi, thay mặt khán giả, biểu lộ trình độ thưởng thức môn nghệ thuật hát bội. Đánh trống không đúng, làm người ta không nghe rõ lời hát, làm diễn viên cụt hứng, làm hạn chế buổi diễn, sẽ bị khán giả chê là dốt, là chận hòng, "lọt thỏm" vào hòng vai diễn.

Việt Nam ta có câu ca dao: *Ở đời có mấy cái ngu làm mai, gánh nợ, gác cu, cầm châu*

Cầm châu đánh trống hát bội bị người ta chê là ngu là đại vì mấy ai tỏ ra thông thạo điệu nghệ có trình độ trong tuồng tích hát bội. Ở các buổi hát ăn mừng một công trình của xã, hậm chí mừng tân gia, chủ nhân mời bầu hát về hát. Người xem không mất tiền. Nhưng người cầm châu phải có thưởng cho diễn viên. Tiếng trống thưởng đánh lên đi đôi với sự quăng thẻ lên sân khấu. Theo thời giá, mỗi thẻ quy ước bằng một đơn vị tiền. Sau buổi hát, tính thẻ lấy tiền. Ở một số tỉnh đồng bằng sông Cửu Long, mùa nước, chỉ có sân khấu hát bội, còn khán giả thì ngồi trên xuồng, ghe của mình xem. Vẫn phải có người đánh trống cầm châu, không thể thiếu.

Tương truyền bầu Nhưng ở Bình Định sắm vai Tạ Ân Đình (tuồng Sơn Hậu) rất giống, rất nổi tiếng, hay,

đông khách:

Bầu Nhưng đóng Phụng Nghi Đình
Cha mẹ có đánh thì mình cũng đi

Một hôm, một viên quan thượng thư triều Nguyễn vào Bình Định công cán nghe tiếng, đòi cầm châu tuồng Sơn Hả.u.

Bầu Nhưng bảo:

- Quan không cầm châu được đâu.

Tướng bầu Nhưng khinh mình, viên thượng thư bảo:

- Sao lại không được?

- Vì vai Tạ Ân Đình, tôi đóng, sợ lắm! Ghê lắm!

- Có gì mà sợ?

Quả nhiên khi vai Tạ Ân Đình ra, vừa xóc áo, vén râu quắc mắt thì viên quan thượng thư nọ bỗng thất sắc buông rơi tay châu không đánh đươ.c.

Giai thoại nhà văn, Thái Doãn Hiếu và Hoàng Liên kê: gánh hát của Lưu Quang Thuận gặp ông cầm châu lơ mơ đánh đắm thưởng phạt tùy tiê.n. Để sửa lưng, Lưu Quang Thuận cho hề ra góp vui:

Tổ cha con quạ ở đâu
Lâu lâu lại mổ tắm da trâu cái thùng

Viên cầm châu nhột dạ, xấu hổ, bỏ không dám cầm châu.

Hát bội là một loại hình nghệ thuật truyền thống chủ yếu dựa trên nguyên tắc cách điệu, ước lệ. Chỉ một mảnh sân khấu nhỏ nó tái hiện cả một cảnh chiến trường, nơi trào nô.i. Với một vẻ mặt, quần áo râu ria, khán giả có thể phân biệt tướng văn tướng võ, ai trung ai ni.nh. Chỉ một cái roi, cái chén với cử chỉ tay chân đưa qua, sàng lại là người ta biết nhân vật cười ngư.a.

Phi ngựa hay uống rượu

Tiếng trống châu cũng là công cụ, biện pháp góp thêm vào tính ước lệ, cách điệu, khen chê của khán giả. Ngày nay khi phục hồi và cải biên lại bộ môn hát bội, người ta đã bỏ mất tiếng trống châu và người cầm châu. Mong rằng điều đó sẽ được bàn bạc, hội thảo la.i. Còn đâu tiếng trống châu giục giã, âm vang làm xao động vùng quê vào những đêm hát bô.i.